

Magyar alkotmány- történet

Szerkesztette

MEZEY BARNA

GOSZTONYI GERGELY

OSIRIS
TANKÖNYVEK

A magyar alkotmánytörténet stúdiumának célja az európai alkotmánytörténetbe ágyazottan a magyar alkotmányfejlődés főbb vonalainak megismertetése, az alkotmányos alapfogalmak tisztázása, a magyar állam történetéhez kötődő, a historikus korszakokra jellemző államszervezeti modellek megvilágítása, az államszervezési megfontolások és alapelvek tárgyalása, s mindenekelőtt a történeti alkotmány értelmezése. Könyvünk további célja, hogy szisztematikus, áttekintő ismereteket szerezzenek a hallgatók és az olvasók az ezerosztendős magyar alkotmányról, hogy világos képet kapjanak a magyar alkotmánytörténet során kiépült vagy kiépíteni tervezett állammodellekről. Könyvünkben igyekszünk kiemelni az államélet történetének sajátosan magyar fejlődési motívumait, és ezzel egyidejűleg hangsúlyozni az európai hatások magyar államfejlődésre gyakorolt befolyását.

*

A *Magyar alkotmánytörténet* előző kiadása 1996-ban készült el, de a tanszék szerzői munkaközössége most úgy döntött, hogy új tananyagot készít. A magyar alkotmánytörténet tananyaga értelemszerűen az évek múlásával sem módosul alapvetően, de az új kutatások, a jogtörténet-tudomány és a történettudomány eredményei folyamatosan gazdagítják ismereteinket. Az új *Magyar alkotmánytörténet* új módszertani megoldásokat is alkalmaz: megjelentek a fejezet-összefoglaló tézisek, az eligazodást segítő kronológia, a tudás ellenőrzésében segédkezet nyújtó kulcsszavak jegyzéke.

Magyar alkotmány- történet

OSIRIS TANKÖNYVEK

Sorozatszerkesztő
GYURGYÁK JÁNOS

Magyar alkotmány- történet

Szerkesztette

MEZEY BARNA ■ GOSZTONYI GERGELY

Osiris Kiadó ■ Budapest ■ 2020

A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

A kötet szerzői

BÓDINÉ BELIZNAI KINGA ■ FÖGLEIN GIZELLA ■
GOSZTONYI GERGELY ■ HORVÁTH ATTILA ■ KÉPES GYÖRGY
■ KÉPESSY IMRE ■ MÁTHÉ GÁBOR ■ MEZEY BARNA ■
RÉVÉSZ T. MIHÁLY ■ STIPTA ISTVÁN ■ VÖLGYESI LEVENTE

A név-és tárgymutatót összeállította

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

A szerkesztők munkatársa

HEIL KRISTÓF MIHÁLY

© Osiris Kiadó, 2020

© Szerzők, 2020

Szerkesztés © Gosztonyi Gergely, Mezey Barna 2020

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Osiris Kiadó, Budapest

www.osiriskiado.hu

Az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

A kiadásért felel Gyurgyák János
Szöveggondozó Macskássy Zsuzsa
Műszaki szerkesztő, tördelő Lipót Éva
Sorozatterv Kurucz Dóra^o
Kiadói szerkesztő Gyurgyák Anna

ISBN 978 963 276 327 9

ISSN 1218–9855

TARTALOM

11 ■ ELŐSZÓ

I. RÉSZ

1000 ELŐTT

15 ■ 1. A TÖRZSI SZERVEZET KORA *(Mezey Barna)*

23 ■ 2. A SZTYEPPEÁLLAM *(Mezey Barna)*

II. RÉSZ

1001–1848-IG

37 ■ 1. A MAGYAR ÁLLAMISÁG TÖRTÉNETI KERETEI *(Mezey Barna)*

A magyarság Kelet-Közép-Európában 38

A szélső nemzeti lét alkotmányos jellemzői 42

49 ■ 2. A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY

Alkotmányos fogalmak *(Horváth Attila)* 52

Történeti és kartális alkotmányok *(Horváth Attila)* 53

A magyar történeti alkotmány *(Horváth Attila)* 54

A Szent Korona-eszme *(Mezey Barna)* 64

Államformák, kormányformák *(Képes György)* 68

77 ■ 3. ÁLLAMMODELLEK

A patrimonialis monarchia *(Képes György)* 77

Átmenet a rendiséghez. Rendek, rendiség,
rendi állam *(Mezey Barna)* 81

A rendi-képviselési monarchia (<i>Képes György</i>)	90
Az abszolutizmus feltételrendszere (<i>Mezey Barna</i>)	96
Az abszolút monarchia (<i>Képes György</i>)	98
A Habsburg-abszolutizmus esélytelensége Magyarországon (<i>Mezey Barna</i>)	103
Habsburg-ellenes mozgalmak állammodell-kísérletei (<i>Mezey Barna</i>)	108
115 ■ 4. ERDÉLY ÉS A TÁRSORSZÁGOK	
Erdély különleges jogállása a mohácsi vész előtt (<i>Mezey Barna</i>)	116
Az Erdélyi Fejedelemség (<i>Mezey Barna</i>)	121
Horvátország, Szlavónia és Dalmácia (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	123
Ráma királyság (Bosznia) (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	125
Fiume (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	126
131 ■ 5. AZ ÁLLAM SZERVEI	
Az uralkodó	131
A királyi jogkör (<i>Mezey Barna</i>)	132
A hatalom legitimációja (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	134
A koronázás (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	136
A király helyettesítése (<i>Mezey Barna</i>)	139
A fejedelmi hatalom (<i>Mezey Barna</i>)	143
Az országgyűlés (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	149
A magyar országgyűlés előzményei	149
Törvényhozó gyűlés, rendi gyűlés	152
Az országgyűlési képviselet, az országgyűlésen való megjelenés	153
Az országgyűlés szervezete	154
Az országgyűlés hatásköre	156
Az országgyűlési tanácskozások	157
Az országgyűlések a fejedelmi Erdélyben	161
A kormányzat	166
A királyi tanács (<i>Mezey Barna</i>)	166
Országos főméltóságok és udvari tisztségviselők (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	171
A szakkormányzat központi szervei (<i>Mezey Barna</i>)	183

Közigazgatás és autonómiák	196
A vármegyék és a kiváltságos kerületek (<i>Stipta István – Völgyesi Levente</i>)	196
Székek (<i>Mezey Barna – Stipta István</i>)	206
A szabad királyi városok (<i>Mezey Barna</i>)	208
A bányavárosok (<i>Mezey Barna</i>)	212
Mezővárosok, uradalmak, falvak (<i>Mezey Barna</i>)	213
A jogszolgáltatás szervei (<i>Bódiné Beliznai Kinga – Mezey Barna</i>)	222
A törvénykezés szervei	222
Ügyvédek	239
Az ügyészi intézmény	242
Közhitelességi szervezet	243
Földkönyv	246
153 ■ 6. AZ EGYHÁZ ÉS AZ ÁLLAM (<i>Völgyesi Levente</i>)	
Egyházjog, kánonjog	253
Egyházszervezet	253
Az állam és az egyház viszonya a polgári átalakulásig	255
Az állam és a protestáns felekezetek kapcsolata (1517–1848)	258
III. RÉSZ	
1790–1989-IG	
267 ■ 1. A POLGÁRI ÁTALAKULÁS	
Az átmenet kora (<i>Mezey Barna</i>)	267
Az alkotmányos forradalom (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	281
Az alkotmányreform	283
Az áprilisi törvények (1848 „alkotmánya”)	283
A polgári szabadságjogok	285
293 ■ 2. POLGÁRI ÁLLAMMODELLEK	
Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc kormányforma-kísérletei (<i>Képes György</i>)	293
Az alkotmányos monarchia	294
Megoldási kísérletek az 1848/49. évi közjogi válságban	296

A monarchikus diktatúra (az önkényuralom és provizórium kora) (<i>Képesy Imre</i>)	302
Az „alkotmányfejlődés” jellemzői	303
A törvényhozó és végrehajtó hatalom alakulása 1849 és 1861 között	306
Részleges alkotmányosság 1861–1865	308
A dualizmus kora	312
A dualista állam alkotmányos helyzete (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	313
Az 1867. évi XII. törvénycikk. A dualista államberendezkedés (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	316
A parlamentáris monarchia (<i>Mezey Barna</i>)	318
Kormányforma a dualizmus korában (<i>Képes György</i>)	320
A szabadságjogok helyzete a kiegyezés korában (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	322
Az első világháború után	333
A jogfolytonosság konstrukciója: a trianoni Magyarország alkotmányos helyzete (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	333
Szabadságjogok a két világháború között (<i>Gosztonyi Gergely</i>)	337
A köztársaság (<i>Képes György</i>)	346
Az első köztársasági kísérlet: 1918 Népköztársasága (<i>Révész T. Mihály</i>)	346
A második köztársasági kísérlet: 1944 (1946) – 1949 (<i>Föglein Gizella – Mezey Barna</i>)	350
359 ■ 3. AZ ÁLLAM SZERVEI	
Az országgyűlés	359
A képviselet tartalmának változásai (<i>Mezey Barna</i>)	359
A népképviseleti választójog (<i>Bódiné Beliznai Kinga – Képes György</i>)	360
A törvényhozás szervezete és működése (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	377
Az országgyűlés jogköre (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	382
Az országgyűlés működése (hárszabályok) (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	384
Az állami ellenőrzés szervezete: az Állami Számvevőszék (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	393
Az államfő (<i>Képes György</i>)	397
A király. A királyi jogkörei a magyar polgári államban	398

A kormányzó	409
A köztársasági elnök	418
A polgári állam közigazgatása (<i>Horváth Attila – Máthé Gábor – Völgyesi Levente</i>)	425
A közigazgatás fogalma	425
A közigazgatási jog	425
A közigazgatás fejlődésének tendenciái, a kivételes hatalom	427
A magyar polgári közigazgatás korszakai	429
A közigazgatás szervei	431
A kormány és a kormányzati szervek (<i>Horváth Attila – Mezey Barna – Völgyesi Levente</i>)	432
A szakközigazgatás szervei (<i>Völgyesi Levente</i>)	435
A területi önkormányzatok (törvényhatóságok és községek) (<i>Stipta István – Völgyesi Levente</i>)	437
A testületi önkormányzatok (<i>Völgyesi Levente</i>)	446
A jogszolgáltatás szervezete (<i>Bódiné Beliznai Kinga</i>)	451
A bírósági szervezet 1848 után	451
Rendes és különös bíróságok	453
Az esküdtbíróság	461
A bírói függetlenség	463
A bírák és a bírósági hivatalnokok felelőssége	465
Az igazságügyi igazgatás szervei	467
Az ügyészi szervezet	467
Az ügyvédség	469
A közjegyzőség	471
A telekkönyv	472

IV. RÉSZ

DIKTATÓRIKUS BERENDEZKEDÉSEK A 20. SZÁZADI MAGYAR ALKOTMÁNYTÖRTÉNETBEN

- 481 ■ **1. A SZOVJET TÍPUSÚ TOTÁLIS DIKTATÚRA
ELSŐ KÍSÉRLETE** (*Horváth Attila – Révész T. Mihály – Völgyesi Levente*)
- A Magyarországi Szocialista Szövetséges
Tanácsköztársaság (1919) 481
- Az alkotmányfejlődés jellegzetességei 481

	A Tanácsköztársaság alkotmánya	482
	A diktatúra központi szervei	483
	A Tanácsköztársaság helyi szervei	484
487 ■	2. A NEMZETISZOCIALISTA JELLEGŰ TOTÁLIS DIKTATÚRA <i>(Horváth Attila – Völgyesi Levente)</i>	
	A Hungarista Munkállam (1944–1945)	488
	A nemzetvezető	488
	A Hungarista Munkaállam szervezete	488
491 ■	3. A SZOVJET TÍPUSÚ TOTÁLIS DIKTATÚRA MAGYARORSZÁGON <i>(Horváth Attila – Völgyesi Levente)</i>	
	A Magyar Népköztársaság (1949–1989)	492
	A szovjet típusú alkotmány és alkotmányosság	
	Magyarországon	492
	Az állampárt	494
	A Magyar Népköztársaság szervei	495
	V. RÉSZ	
	1989 UTÁN	
505 ■	1. A PARLAMENTARIZMUS HELYREÁLLÍTÁSA <i>(Gosztonyi Gergely)</i>	
	Alkotmányosság a rendszerváltás előtt	507
	Jogi és politikai változások 1989-ben	509
	A jogrendszer modernizálása	511
523 ■	NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ <i>(Megyeri-Pálffi Zoltán)</i>	